

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Травмоване дитинство:
психологічні проблеми
особистісного та соціального
становлення дітей та молоді
в умовах війни та
поствоєнного періоду**

УДК 159.9+ 316.6

Травмоване дитинство: психологічні проблеми особистісного та соціального становлення дітей та молоді в умовах війни та поствоєнного періоду : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 листопада 2025 року, м. Рівне). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне : РДГУ, 2025. 178 с.

Рекомендовано до випуску Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 13 від 18.12.2025 р.).

Матеріали подаються у авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність інформації та дотримання норм авторського права несуть автори.

Артемова Ольга

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної психології,
психодіагностики та психотерапії*

*Рівненського державного гуманітарного університету
(м. Рівне)*

Кондратюк Наталія,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
(м. Рівне)*

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Професійна діяльність медичних працівників особливо в теперішній військовий час супроводжується підвищенням ризиків емоційного вигорання та конфліктності, потребою швидко діяти в екстремальних ситуаціях та ухвалювати життєво важливі рішення. Питання готовності медичних працівників до ефективної, у більшості випадках кризової комунікації, має характеризуватися своєчасністю, точністю, повнотою та неоднозначним розумінням конкретної медичної ситуації.

Висока стресогенність та психотравматичність професійної діяльності медичних працівників потребує розробки та впровадження медико-психологічних заходів для медичних працівників, а саме: психоосвіта (інформування) та психологічний тренінг (навчання базовим навикам професійної взаємодії з пацієнтом, ефективної комунікації та розвитку комунікативної компетентності). Якість надання медичної допомоги залежить не лише від медичних навиків, але і від комунікативної компетентності медичних працівників.

Мета дослідження - обґрунтувати ефективні шляхи, методи та засоби формування комунікативної компетентності медичних працівників, щоб підвищити якість професійної діяльності, швидко адаптуватися, оптимізувати взаємодію з колегами, пацієнтами та їх родичами, а також забезпечити високий рівень професійної етики в медичній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна компетентність для медичних працівників дуже важлива, адже це і здатність вступати в комунікацію, і бути зрозумілим, і невимушено спілкуватися. Вона передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину і коло спілкування, а також вміння інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Комунікативна компетентність запобігає професійному вигоранню, формується в умовах безпосередньої взаємодії і є результатом досвіду спілкування між людьми.

Проблему вивчення комунікативної компетентності досліджували багато педагогів і психологів, які тлумачать, що комунікативна компетентність це вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання. А ось проблемам розвитку комунікативної компетенції медичних працівників, які вступають в комунікацію з метою порозуміння, підтримки, супроводу, приділено недостатньо уваги в наукових дослідженнях. В останні роки проведено значну кількість досліджень, що розкривають психологічні аспекти медичної діяльності (О. А. Грандо, С. О. Грандо, Трибрат, С. Шуть, В. Шепітько, В.А. Ташлаков, І.М. Гурвич, Е.С. Чугунова, Ф.Н. Портнов, А.П. Василькова та ін.). Проте, зазначені роботи не висвітлюють вивчення комунікативної компетентності

медичних працівників, яка має важливе значення як чинник успішної адаптації в сучасних реаліях.

У сучасних дослідженнях комунікативної компетентності існує два підходи: теоретичний і практичний. У рамках теоретичного підходу розглянемо поняття комунікативної компетентності медичних працівників, опрацюємо теоретичні концепції та моделі комунікативної компетентності, визначимо її місце та роль в ефективному спілкуванні та взаємодії.

В основі формування комунікативної компетентності медичних працівників лежить процес спілкування – один із важливих інструментів їхньої професійної діяльності. Фахівці медичного профілю є представниками професій, котрі передбачають активну взаємодію з людьми, постійну комунікацію в процесі професійної діяльності. Медичні спеціальності відносимо до професій типу «людина-людина», тобто до групи професій соціономічного типу, які в науковому просторі з подачі А. Лідерса на початку 2000-х років отримали назву «допомагаючих професій». Надання медичної допомоги є невіддільним від процесу комунікації, професійно-комунікативна компетентність медичних працівників є однією з базових і визначається професійною готовністю медичного працівника до надання не лише практичної, але й емоційної підтримки пацієнту, високим рівнем стресової та кризової толерантності фахівця, його психологічною зрілістю.

Н. Галіяш стверджує, що комунікативна компетентність медичного працівника найчастіше тлумачиться як «інтелектуально та мотиваційно обумовлена соціально-професійна характеристика, котра ґрунтується на комунікативних здібностях, вміннях і знаннях, що дозволяє фахівцю самостійно та відповідально реалізовувати ефективні й адекватні комунікативні дії в конкретних ситуаціях міжособистісної взаємодії», а оволодіння комунікативною компетентністю передбачає сформованість навичок контактності (налагодження взаємодії, що базується на довірі), готовності до збору та аналізу інформації, планування та донесення до пацієнта суті діагностичних і лікувальних процедур, завершення розмови, структурування комунікативного акту, вміння застосовувати різні комунікативні механізми з метою забезпечення терапевтичного впливу на пацієнта (2, 68–69).

М. Бичко зазначає, що залежно від змістових та функціональних особливостей комунікації комунікативна компетентність медичного працівника має охоплювати такі аспекти: компетентність у здійсненні перцептивної, комунікативної та інтерактивної функцій спілкування [1, 20].

Професійно-комунікативна компетентність медичного працівника значною мірою базується на його особистому досвіді, на здатності орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, володінні технологіями та методиками комунікації, розумінні мотивів, намірів, стратегій поведінки, фрустрацій – як власних, так і тих, що стосуються партнерів по комунікації, оскільки комунікація в сфері медицини є багаторівневою, передбачає взаємодію на рівнях «фахівець-фахівець», «фахівець-допоміжний персонал», «фахівець-технічний персонал», «фахівець-пацієнт», «фахівець-родичі пацієнта», «фахівець-керівництво медичного закладу».

Наявність комунікативних труднощів, порушень та бар'єрів порушує злагодженість соціальних та професійних взаємодій, що відображається на продуктивності діяльності. Соціально-професійні відносини пов'язані з такими параметрами професійної діяльності як: мотиви поведінки, ціннісні орієнтації та професійні установки працівника, які, як ми вже зазначали вище, в кризових умовах часто зазнають трансформацій, емоційного тиску, що ставить фахівця перед новими викликами, вимагає перманентного розвитку комунікативних компетенцій як інструменту ефективного реагування на проблеми та труднощі професійної діяльності [4].

Найбільш ефективними у комунікації є такі типи соціально-професійної взаємодії як співробітництво та суперництво. Співпраця як вид соціально-професійної взаємодії базується на вмінні лікаря та пацієнта слухати і чути один одного, виявляти емпатію, вибудовувати ефективний комунікативний акт, долати комунікативні «шуми», які заважають взаєморозумінню, враховувати можливості невербальної комунікації, грамотно та доступно висловлювати свої думки тощо. Комунікативна компетентність відкриває особистісні ресурси для адаптації медичних працівників до успішної, ефективної та продуктивної професійної діяльності [3]. Лише через співробітництво та комунікацію досягається найвища ефективність комунікативної взаємодії усіх суб'єктів професійної діяльності. Визначальною характеристикою співробітництва як типу соціально-професійної взаємодії є взаємна зацікавленість та спрямованість на досягнення спільної мети. В іншому випадку, суперництва, конкуренції, конфліктів, характер взаємодії є наслідком низького рівня комунікативної компетентності медичного працівника що відображається у невмінні включатись у комунікативну ситуацію та налагоджувати контакт, використовувати адекватний комунікативний інструментарій не лише лінгвістичних але й позалінгвістичних засобів (розуміння та прийняття особливостей поведінки учасників комунікативної взаємодії).

У рамках нашого дослідження нами була розроблена тренінгова програма, яка включала ефективні методи формування комунікативної компетентності, практикування технік активного слухання, емпатії та управління конфліктами. Апробація тренінгової програми довела її ефективність як практичного інструменту формування комунікативної компетентності у медичних працівників. Завдяки поєднанню теоретичних знань і практичних вправ, учасники отримали можливість не лише розширити уявлення про ефективну комунікацію, а й відпрацювати конкретні навички, необхідні у щоденній роботі з пацієнтами, родичами хворих і колегами.

Висновок. Розвиток комунікативної компетенції сприяв підвищенню емоційної стійкості, професійного задоволення та якості взаємодії в команді, що безпосередньо впливає на рівень медичної допомоги та психологічний клімат у колективі.

Перспективами подальшого дослідження є удосконалення алгоритму консультування, проведення подальших досліджень з метою покращення комунікації медичних працівників з пацієнтами, їхніми родичами, колегами для швидкої успішної адаптації у своїх професії.

Список використаних джерел

1. Бичко М. Розвиток комунікативної компетентності майбутнього лікаря як складника його професійної готовності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Вип. 21. С. 19–22.
2. Галіяш Н.Б., Бількевич Н.А., Петренко Н.В. Формування комунікативної компетентності як фундаментальної складової професії лікаря. *Медична освіта*. 2019. С. 67– 74.
3. Галян А. І. Особистісні ресурси адаптації майбутніх медичних працівників до професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.01 - заг. психологія, історія психології. М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк. 2016. 20 с.
4. Кіщук В., Лещук Г. Формування професійно-комунікативної компетентності фахівців медичного профілю в умовах ускладнення соціально-професійних взаємодій. *Social Work and Education*, Vol. 10, No 2, 2023.

ЗМІСТ

Артемова Ольга, Кондратюк Наталія	Комунікативна компетентність медичної працівників як умова успішної соціально-психологічної адаптації	4
Артемова Ольга, Рачинська Олеся	Вплив професійної самоефективності персоналу на його суб'єктичне благополуччя в умовах війни	7
Баратюк Артем	VR- тренінги соціальних навичок для дітей та підлітків, які мають труднощі в спілкуванні через травму	9
Безручук Світлана, Армеева Єлизавета	Емпіричне дослідження психологічних особливостей мотиваційні сфери здобувачів фахової передвищої освіти	11
Беляєва Наталія, Гузь Наталія	Особливості прояву синдрому емоційного вигорання у психологів та засоби його подолання	13
Бойчук Тарас	Особливості підвищення резильєнтності та опрацювання травматичного досвіду в короткочасній EMDR терапії онлайн з людьми, що постраждали від війни	15
Борисова Олександра	Вплив війни на дітей і підлітків: психоемоційні стани та копінг-стратегії молоді	17
Бура Валерія	Вивчення когнітивного навантаження в умовах багатозначності	19
Варушко Юлія	Психологічні механізми подолання кризових станів	22
Гапоненко Лариса	Терапевтичний діалог стабілізації психіки дошкільнят з конфліктною поведінкою	25
Данильченко Олександр	Війна як чинник трансформації мотиваційних установок щодо батьківства в молодих сім'ях	30
Dombrovskis Valerijs, Guseva Svetlana	Family and School Factors in the Psychological Adaptation of War-Traumatized Children (<i>Роль сім'ї і освітнього середовища у психологічній адаптації дітей, що пережили травматичний досвід війни</i>)	31
Дорошенко А.	Синдром відкладеного життя як феномен психічного буття особистості в умовах війни	33
Драна Ірина	Психологічні кордони і адаптаційні процеси як взаємопов'язані чинники стресостійкості партнерів	35
Дружиніна Інна	Психологічне благополуччя в умовах хронічного стресу: роль емоційної регуляції та соціальної підтримки	37

Єсіна Олеся	Вплив кумулятивного стресу на психологічне благополуччя особистості	39
Дяченко Тетяна	Особливості агресивної поведінки військовослужбовців з адиктивними розладами	41
Журигора Вікторія	Особливості Я-концепції осіб зі сценічними бар'єрами	44
Жучинська Олена	Програма психологічної реабілітації «Відновлення цілісності та ресурсу через гештальт-підхід»	47
Заводовський Анатолій	Особливості розгляду кейсів травмованого дитинства у полімодальній багатофокусній супервізії	48
Piško Dzintra	Coping Strategies of Primary School Children in the Context of Crisis-Related Situations	51
Казанцев Володимир	Інтерпретація як метод відновлення особистості внаслідок травми	53
Козігора Марія	Емоційна безпека дитини як чинник подолання наслідків психологічної травми	54
Короваєнко Поліна	Використання техніки ебру в арт-терапії для зниження рівня тривожності та страху у підлітків	56
Король Олена, Кощенко Олександра	Психоемоційний стан як фактор впливу на навчальну діяльність здобувачів ФДПО в умовах війни	58
Котлік Наталія	Самооцінка та навчальна мотивація підлітків в умовах психологічної травматизації війною: вікові та статеві особливості	61
Котлубовська Алла	Психологічні особливості зв'язку читацької активності, тривожності та емоційного стану молоді	63
Кулакова Лариса	Колективна травма української нації крізь призму дитинства	64
Кулаков Руслан	Роль батьківських виховних практик та соціальних установок у формуванні просоціальної поведінки дітей і підлітків в реаліях повномасштабної війни	67
Кутєпова-Бредун В. Текут'єва Д.	Особливості прокрастинації у студентів-психологів	70
Кучеренко Наталія	Емоційний інтелект як чинник запобігання синдрому емоційного вигорання в колективі	72
Ларіна Тетяна	Когнітивна стійкість учасників освітнього простору як запорука безпечної поведінки в екологічному контексті	75

Максимюк Тетяна	Світовий досвід мультидисциплінарної підтримки дітей к кризових ситуаціях	77
Малигін Олександр	Компульсивний проміскуїтет у юнацькому віці: психологічні механізми, фактори ризику та поведінкові патерни	79
Міненко Ольга	Методи формування стресостійкості підлітків воєнного конфлікту	83
Мельничук Ірина	Сімейна резильєнтність як ресурс подолання воєнних викликів	85
Михальчук Антоніна	Використання притч та метафоричних історій як інструментів стабілізації, відновлення та ресурсності дітей в освітньому середовищі в період війни	87
Молочко Ярослав	Нарцисична спрямованість як результат адаптивних відповідей на стрес у дитинстві	90
Онопрійчук Сергій	Роль страху у процесах саморегуляції поведінки особливості в умовах війни	93
Опанасюк Ірина	Техніка «колаж» як засіб творчого самовираження старшокласників в умовах сьогодення	96
Паламарчук Владислав	Дослідження готовності особового складу ДСНС України до виконання професійних обов'язків	100
Панько Ірина	Особливості профілактики професійного вигорання	102
Папченко Юлія, Волошина Валентина	Соціально-психологічні виклики к підтримці дітей під час військової агресії	105
Пінська Олена	Комунікативна толерантність освітян як детермінанта збереження безпечного освітнього середовища у воєнних реаліях	107
Перебойчук К., Лапшова Н.	Самооцінка та емоційний інтелект як особистісні чинники саморегуляції та профілактики агресивних проявів у підлітковому віці	109
Петренко Ганна	Дослідження впливу мотиву вибору шлюбного партнера на подружні взаємини	111
Поліщук Тетяна	Сресостійкість лікарів фізичної та реабілітаційної медицини у період війни: психологічні чинники, ризики та ресурси адаптації	113

Прокопук Ірина	Основні напрямки дослідження життєстійкості у психологічній науці	115
Прудка Лілія	Вікові кризи та їх роль у формуванні психічних розладів: клініко-психологічний підхід	117
Рибак Юрій	Особливості впливу тривожності на тілесне здоров'я особистості в складних життєвих ситуаціях	120
Reznik Alexander	Risky behavior of Israel teenagers during periods of military conflicts, terroristic and rocket attacks (<i>Ризикова поведінка ізраїльських підлітків у періоди воєнних конфліктів, терористичних атак та ракетних обстрілів</i>)	123
Роженко Юлія	Основні підходи до вивчення конфлікту і конфліктної поведінки у сучасній науці	125
Руденко Володимир, Руденко Наталія	Аналіз переживання різних типів травматичних подій підлітками і юнаками	129
Рудюк Олег	Психологічні ресурси подолання особистісної кризи зайнятості у безробітній молоді	130
Синягівська Вікторія	Психологічні ресурси розвитку життєстійкості особистості в умовах війни	133
Стрельченко Наталія	Психологічні захисні стратегії військовослужбовців з різним рівнем бойового досвіду	134
Ставицька Олена, Артемук Олександра	Психологічні механізми виникнення посттравматичного стресового розладу у волонтерів в умовах війни	137
Сторож Олена	Групова психотерапія як ресурс збереження особистісного благополуччя сучасної молоді в умовах війни	140
Токарева Наталя	Полімодальні сценарії травматизації підлітків в умовах воєнного часу	142
Умерова Наталя	Психологічна підтримка дітей в умовах постійних повітряних тривог	145
Учитель Інна, Варушка Юлія	Стиль сімейного виховання та схильність підлітків до невротизації	147
Uzole Tatjana, Zīmele Santa	Psychological Coping Strategies of Ukrainian Refugee Adolescents: Social Adaptation and Maladaptation – A Case Study of a Latvian School	149

Фесюк Владислав	Теоретичні аспекти дослідження феномену багатозначності особистості	154
Хватова Олена, Вернидуб Юлія	Освітнє середовище як простір психологічного відновлення і безпеки дітей війни	156
Шаповалов Андрій	Вплив воєнної травматизації на формування професійної ідентичності молоді: психологічні виклики та шляхи відновлення	158
Шулюк Надія	Психологічний супровід і профорієнтація дітей війни в умовах безпечного освітнього середовища	160
Юрчук Олена	Роль психолога у збереженні резильєнтності дітей в умовах сучасних криз	163
Юрчук Олексій	Руховий режим як фактор психофізичної реабілітації дітей травмованих війною	165
Čapulis Sergejs, Dombrovskis Valerijs	Sport as a Tool for Promoting Mental Health and Social Integration among Youth(<i>Спорт как інструмент зміцнення ментального здоров'я і соціальної інтеграції молоді</i>)	168
Яблонська Марина	Особливості копінг-стратегій подолання стресу у працівників центрів розвитку в умовах війни	171